

УДК 94(4778) «1939/1941»

Д. Д. Мельник

ПРОТИСТОЯННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ СИЛ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ У 1939-1941 рр.

В статті розглядається діяльність українських та польських військово-політичних сил на початковому етапі Другої світової війни.

Ключові слова: Організація Українських націоналістів, Українське національно-демократичне об'єднання, Українська народна республіка, емігрантський польський уряд, Генерал-губернаторство, Союз збройної боротьби, «альянти».

В статье рассматриваются деятельность украинских и польских военно-политических сил на начальном этапе Второй мировой войны.

Ключевые слова: Организация Украинских националистов, Украинское национально-демократическое объединение, Украинская народная республика, эмигрантское польское правительство, Генерал-губернаторство, Союз вооруженной борьбы, «альянты».

In the article speech goes about activity of Ukrainian and Polish military-political forces on the initial stage of the Second World War.

Key words: Organization of the Ukrainian nationalists, Ukrainian national democratic association, Ukrainian folk republic, emigrant Polish government, General governorship, Union of the armed fight, «al'yanty».

Постановка проблеми. Проблема, винесена у назву статті, досі залишається найдискусійнішою темою історіографії, та найбільш проблемною сучасних взаємин двох народів-сусідів. Незважаючи на те, що минуло вже більш як шість десятиліть після цих подій, чимало українців і поляків не можуть вибачити образ і кривд, яких завдали їхні співвітчизники одне одному під час останньої світової війни. Ця обставина змушує дослідників знов і знов повертатись до тих трагічних подій.

Аналіз актуальних досліджень. В українській історіографії питання про об'єктивне комплексне дослідження протистояння підпільних військово-політичних сил у Західній Україні в роки Другої світової війни і спричинене цією діяльністю українсько-польське протистояння до нового часу не ставилося. А тому у спадок українській історіографії залишилося досить загальне уявлення про причини політичної ситуації часів Другої світової війни. До сьогодні в українській науковій літературі з означеної проблеми зустрічаються праці, автори яких і далі надають перевагу однобічному трактуванню причин конфлікту. Утім в останні декілька років з'явилися в українській історіографії і посправжньому наукові праці з важких питань українсько-польських відносин ХХ ст.. Автори вводять до наукового обігу новий цікавий матеріал, дають останньому хоча і не позбавлену національної пристрасності, але усе-таки виважену і при цьому глибоку інтерпретацію [1; 2; 4-7].

Мета статті – дослідити чинники, що посприяли розгортанню ворожнечі між двома на-

родами на початку Другої світової війни на теренах Західної України.

Виклад основного матеріалу. В українсько-національному русі до кінця 1930-х років сформувалися два найвпливовіші ідейно-політичні угруповання: ундовсько-уенерівська спілка та Організація українських націоналістів (ОУН).

До ундовсько-уенерівської спілки входили прихильники УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання) та діячі Державного центру УНР (Українська народна республіка). Керівники табору – лідер УНДО Василь Мудрий, президент УНР Андрій Лівіцький, міністр закордонних справ, професор Роман Смаль-Стоцький, військовий міністр Володимир Сальський [1, с. 86]. Вони у своїх політичних програмах схилилися до ідеї, що передбачала можливість збройного зіткнення західних країн з СРСР. В результаті чого Радянський Союз мав розпастися на суверенні державні утворення. Також ця спілка схилилася до думки про об'єднання Української держави та Польщі на засадах федерації.

ОУН вбачали кінцеву свою мету – здобуття Україною незалежності. ОУН після вбивства у 1938 р. Євгена Коновальця очолив його найближчий соратник Андрій Мельник. Оунівці негативно ставилися до співробітництва з країнами – окупантами українських земель. ОУН орієнтувалася на Німеччину. Конфлікт Німеччини та Польщі, а згодом і СРСР давав надію на утворення Української самостійної соборної держави (УССД), до якої б входили всі українські землі.

Після нападу Німеччини на Польщу діячі ундовсько-уенерівської спілки заявили про свою прихильність до позиції західних країн.

Окупації Польщі Німеччиною та приєднання західноукраїнських земель до складу СРСР спричинили до значної еміграції представників спілки з українських територій на захід.

Позиція ОУН була протилежною. ОУН не збералися воювати за жодну зі сторін. На стороні західних країн, тому що вони заохочували наміри Польщі зберегти довоєнний польсько-радянський кордон і боці Рейху, котрий віддав Західну Україну Москві.

Був створений емігрантський польський уряд на чолі якого стояв В. Сікорський. Уряд був визнаний Францією, Великобританією, США. Емігрантський уряд розраховував на західні країни у допомозі визволення Польщі від нацистської окупації та повернення західноукраїнських земель до її складу. Але Великобританія відмовила у підтримці в справі довоєнного польсько-радянського кордону. Така позиція Британії була вимушена потребою залучити до антигітлерівської коаліції СРСР.

Ставлення польського емігранського уряду до українського питання на початковому етапі Другої світової війни зумовлювалося довоєнним уявленням поляків про те ким були українці у II Речі Посполитій і як склалися українсько-польські стосунки в міжвоєнний період та позицією, яку займали українці вже в 1939-1941 рр. В міжвоєнний період бажанню українців до створення територіальної автономії, польські урядовці протиставили політику «зміцнення польськості» на територіях де проживало українське населення. Руйнували православні церкви, змушували православні примусово приймати католицизм, у Східній Галичині заборонялося купувати землю. Влада трактувала українців як громадян другої категорії. [2, с. 9]

Незважаючи на все це, до факту нападу Німеччини на Польшу українське населення поставилося з повною громадянською відповідальністю. Вони брали активну участь у важливих битвах вересневої компанії 1939 р. в складі польських озброєних формувань.

Що стосується західноукраїнського населення з початку з ентузіазмом і надією зустрічали Червону армію, бо бачило в ній визволительку від ненависної польської окупації. Офіційна радянська пропаганда пояснювала перехід польсько-радянського кордону турботою Радянського союзу за долю західноукраїнської населення, прагнення захистити їх від окупації нацистами.

Одночасно з визволенням і «возз'єднанням» українських земель на західноукраїнських землях розпочалася «радянська», в ході якої докорінно змінився традиційний уклад життя.

У перші тижні українське населення співпрацювало з органами радянської влади для того щоб усунути поляків з суспільно-політичного життя Західної України. Селяни почали отримувати землю та хутобу. Відкривалися дитячі садки, зросла кількість лікарень, лікування стало безкоштовним. На території Східної Галичини на Волині проводилася українізація, вона торкалася місцевих органів

влади, освіти, преси тощо. Кількість шкіл з викладанням української мови збільшилося в 10 разів. [3, с. 28]

Одночасно з цим, радянська політика принесла заборону діяльності всіх українських політичних партій та громадських організацій, депортації населення, репресії. Згодом ситуація почала змінюватися. Радянська влада побачила, що у населення ідея до державної незалежності не пропала. Почалися арешти, примусовий вступ до колгоспів. Українське населення почало висловлювати незадоволення політикою «рад». Молодь почали тікати за Буг, вступаючи до лав української допоміжної поліції. Репресії з боку більшовиків вплинули на ставлення українців до поляків. Все частіше почали лунати думки про те, що поляки були меншим лихом порівняно з більшовиками.

Поляки вирішили об'єднатися з українцями в спільній боротьбі. Але В. Сікорський не підтримав цю ідею. Він вважав, що поляки й українці в майбутньому самі мають визначити можливі форми свого співіснування. До того ж він мав сумніви на схвалення того об'єднання західними союзниками Польщі. [5, с. 186]

На початку 1940 р. Поляки дуже сподівалися на можливість нападу на СРСР союзницьких військ. У поляків зразу з'явилися плани щодо врегулювання українського питання в разі зруйнування більшовицької імперії. В одному з документів Штабу польського головнокомандувача зазначалося «Метою організації і підтримки українського збройного руху на Київщині і за Дніпром має бути: а) диверсія у глибокому тилу більшовицької армії; б) можливий розпад Росії на окремі національно-державні утворення; в) можливе створення Української держави на Наддніпрянщині». Цитований документ демонструє, що польські урядовці сподівалися надавши допомогу в створенні Української держави на Наддніпрянщині, вирішити питання західноукраїнських земель на свою користь. І в подальшому створити з Наддніпрянською Україною федерацію.

Після капітуляції Франції, польський емігрантський уряд переїхавши до Лондону, вирішив переглянути свою політику щодо Москви. Ставлення поляків до Рад не змінилося, але в майбутньому поляки бачили Радянський Союз, як союзників Британії проти Німеччини і вони вирішили відкласти на де який час плани щодо боротьби проти Рад.

Однак було прийнято рішення про можливість згоди, офіційній Лондон не підтримав територіальних зазіхань Польщі встановлення майбутнього польсько-радянського кордону саме по лінії Керзона, навпаки 9 серпня 1940 р. на засіданні англійського військового кабінету висловив про радянську позицію.

З поразкою Франції було поховано перспективу швидкого визволення Польщі. Діюче на окупованих Німеччиною територіях, у так зва-

ному Генерал-губернаторстві (ГГ), польське підпілля, проурядовий Союз збройної боротьби (СЗБ) отримав наказ припинити активні дії, обмеживши їх актами самооборони.

Українські політичні сили теж мали свою позицію. 20 червня 1940 р. під головуванням А. Лівницького у Варшаві відбулося таємне засідання у справі організації української повстанської армії у разі нападу німців на СРСР.

Політики ОУН у ГГ і на землях, що відійшли до СРСР, зробили ставку на Німеччину. Німеччина своєю чергою, пішла на поступки українцям у ГГ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Поразка Франції остаточно розвела польський і український національні військово-політичні табори на протилежні воюючи «барикади». Поляки і далі пов'язували свої плани з планами «альянтів». ОУН хоч і покладалися на свої сили, у практичній діяльності зробив ставку на Німеччину, яка активно готувалася до війни з їхнім ворогом №1 – СРСР.

Дана тема потребує подальшого вивчення з використанням додаткового документального матеріалу та нових методичних підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іллюшин І. І. Українська повстанська армія і Армія крайова. Протистояння в Західній Україні (1939 – 1945 рр.) / Іллюшин І. І. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 399 с.
2. Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Киричук Ю. – Л., 2003
3. Краківські вісті. Тижневик. – 1940. – 10 листопада – Ч.1. – 12 с.
4. Кульचितський С. Возз'єднання Західної України з УРСР: проблема легітимності / Кульचितський С. // Київська старовина. – 1999. - №6. – С. 80 – 96.
5. Кучерепа М. Національна політика Дугою Речипосполитої щодо українців (1919 – 1939 рр.) / Кучерепа М. // Україна – Польща: важкі питання. – Т. 1 – 2. – Варшава, 1998
6. Мельтюхов М. Советско-польские войны. Военно-политическое противостояние 1918 – 1939 гг. / Мельтюхов М. – М., 1995..
7. Стасюк О. Позиція ОУН стосовно українсько-польських взаємин / О. Стасюк // Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей. – Вип. 10. – Част. 2. – К., 2006